

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 378.147:613.955

ТРАЄКТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

О.В. Гаращук, доктор економічних наук, професор.

Державна інспекція навчальних закладів України.

В.І. Куценко, доктор економічних наук, професор.

**ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»**

*Здоров'я громадян –
вища турбота держави.*
Юлій Цезар

Перш за все – не нашкодь.
Гіппократ

© Гаращук О.В., 2016.

© Куценко В.І., 2016.

Стаття отримана редакцією 14.11.2016 р.

Вступ. В умовах ринкових відносин підвищуються вимоги до робочої сили, що передбачають наявність не лише високих професійних знань, але й хорошого здоров'я працівників, їх високої фізичної працездатності. Адже здоров'я є однією з умов успішного виконання людиною своїх професійних функцій.

Наразі існує близько 300 визначень поняття «здоров'я». А це значить, що загальноприйнятого для всіх визначень терміну «здоров'я» не існує. Натомість найбільш розповсюдженим є визначення стану здоров'я, сформульоване фахівцями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) (1948 р.), які вважають, що здоров'я людини характеризується не лише відсутністю захворювань чи фізичних дефектів, але й станом повного фізичного, духовного та соціального благополуччя; здоров'я – це ступінь здатності індивіда або групи людей, з одного боку, реалізувати свої прагнення та задовольняти власні потреби, а з іншого – змінювати середовище чи кооперувати з ним. У цьому контексті здоров'я розглядається як ресурс, а не мета життя. І.П. Павлов зазначав, що здоров'я – це безцінний дар природи, який дається, на жаль, не на віки.

Здоров'я, як зазначають фахівці, – нормальна функція організму. А це значить, що повноцінне функціонування організму є одним з основних елементів поняття «здоров'я», що характеризується анатомічними, фізіологічними та біохімічними характеристиками. М. Амосов вважав, що організм здоровий тоді, коли всі зазначені показники його функцій не відхиляються від їхнього відомого середнього стану [1].

Фахівці виділяють чотири основні взаємозалежні складові здоров'я: фізична, психічна, соціальна, духовна. Тобто здоров'я – це одна з основних багатовимірних характеристик людини. Нинішній стан здоров'я населення України, у тому числі дітей і молоді, викликає серйозну турботу. Адже, за даними Міністерства охорони здоров'я України, здоровими закінчує школу лише 10% школярів, 40% – відносяться до групи ризику, а 50% мають патологію [9]. Це негативно позначається не лише на демографічних, але й на соціально-економічних показниках розвитку країни.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Не дивно, що багато науковців присвятило свої дослідження не лише проблемам розвитку освіти чи охорони здоров'я, а й взаємодії цих сфер

діяльності у контексті забезпечення зміцнення здоров'я нації. Серед них М. Амосов, Ю. Антіпкін, Г. Ападасенко, В. Берзіль, В. Бобрицька, Т. Бойченко, С. Болтівець, Є. Булич, Г. Власюк, В. Войтенко, С. Волкова, С. Громбах, О. Дубогай, Г. Зайцева, В. Казначєєва, О. Кліменко, С. Крахмаль, В. Майданник, С. Максименко, І. Муравов, В. Павлюк, Л. Пархоменко, С. Ситник, А. Сушенко, Л. Татернікова, А. Царенко, А. Щедрина та багато інших.

Разом із тим багато питань у цьому контексті ще потребують дослідження. А тому метою нашого дослідження є оцінка нинішнього стану здоров'я, системи освіти та пошук шляхів, які сприяли б за рахунок освітньої складової забезпечити зміцнення здоров'я нації.

Основний матеріал і результати. Наразі у світі загально визнаною цінністю є індивідуальне та суспільне здоров'я. Сучасний стан здоров'я населення України свідчить, що існує реальна загроза нації. Близько 90% дітей, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї, понад 50% – незадовільну фізичну підготовку. Щорічно збільшується кількість учнівської та студентської молоді, віднесеної до спеціальної медичної групи за станом здоров'я. Зростає група ризику серед молоді й неповнолітніх. Статистика свідчить, що, скажімо, за час навчання в школі кількість учнів, віднесених до спеціальної медичної групи, подвоюється. Наразі високий рівень здоров'я виявлено лише у 0,32% юнаків і дівчат, вище середнього – у 4,2%, середній – у 27%, нижче середнього – у 27%, а низький – у 41,5% [4].

Установлено, що здоров'я людини на 53% залежить від способу її життя, на 21% – від екологічної ситуації, на 16% – від спадкових факторів, на 10% - від медицини [7].

У зміцненні здоров'я, зокрема дітей, підлітків, молоді велика роль відводиться освіті шляхом упровадження в навчальний процес оздоровчих заходів. На це у свій час указували Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Результати їх досліджень засвідчили, що потреба в здоров'ї повинна трансформуватись у норму життя кожної людини. Цьому, як свідчить практика, сприяє культура здоров'я. Тобто правильне й уважне ставлення кожної людини до самої себе, до свого здоров'я. Рівень культури здоров'я визначається сумою знань, певним обсягом умінь і навичок, які допомагають визначити резервні можливості організму й правильно їх використовувати, служать передумовою майбутньої самореалізації молоді, навчальної та професійної праці, суспільно-політичної та трудової активності.

У цьому контексті кожний навчальний заклад має сприяти формуванню потреби у кожного школяра, кожного студента здорового способу життя (ЗСЖ). Останній на Міжнародній конференції з охорони здоров'я, яка проходила 1978 року в Алма-Аті, визначено як необхідність збереження й зміцнення здоров'я, сприяння виконанню людиною всіх своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя, праці, відпочинку, побуту [10].

Як свідчить практика, забезпеченню здорового способу життя сприяє:

- стан навколишнього середовища й екології;
- режим навчальної та професійної діяльності;
- стан фізичної активності кожного школяра чи студента, їх відпочинку й дозвілля;
- дотримання правил гігієни у різних сферах життєдіяльності, умов навчання та проживання;
- забезпечення належного й регулярного медичного контролю та самоконтролю, відповідного матеріального становища, раціонального й збалансованого харчування.

Багато із зазначених умов забезпечення здорового способу життя в Україні не відповідають реальним потребам. Це, на жаль, стосується й останнього показника (табл. 1).

Таблиця 1

Споживання категорій продуктів в Україні та ряді інших країн

кг, у розрахунку на одного жителя на рік

Продукт	Фізіологічний мінімум	Раціональні норми	Середній світовий показник	Україна	Білорусь	Німеччина
М'ясо м'ясопродукти ⁱ	45,4	83,0	42,5	56,0	93,0	60,0
Молоко молокопродукти ⁱ	353	380	109	213	256	342
Яйця, шт.	246	290	187	311	305	212
Риба	14	20	19	13	18	14
Цукор	27	38	25	36	42	37
Олія	7	13	14	13	18	11
Картопля	90	124	37	138	184	57
Овочі	107	161	132	157	146	97
Фрукти	61	90	65	54	70	111
Хліб	94	101	66	109	85	96

Джерело: [13, с. 414–416].

Як видно з таблиці 1, рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів, молока та молокопродуктів в Україні є значно нижчим не лише за раціональні норми, а й за рівень споживання, приміром, у Білорусі. Особливо низький рівень споживання риби (на 6 кг менше раціональних норм). А це не може не позначитися перш за все на фізичному стані здоров'я молоді та підлітків. Тож не дивно, що за час навчання стан здоров'я учнів, студентів погіршується в 4 –5 разів, а число осіб із хронічними патологіями – більше, ніж у півтора разу.

Установлено, що за роки навчання дитячої частка порушень зору зростає у 2,3 разу; порушення постави – майже у півтора разу, у 3,8 разу частіше діагностується сколіоз і майже втричі – захворювання серцево-судинної та ендокринної системи. До випускного класу 70% школярів мають порушення зору, 60% – неправильну поставу, а 30% – хронічні захворювання.

На жаль, система освіти в сучасних умовах провокує погіршення здоров'я тих, хто навчається, розвиток хронічних захворювань, викликає інтелектуальну депресію. Установлено, що учні, які відстають у навчанні, мають погіршення стану здоров'я, слабкий фізичний розвиток, зниження імунітету до захворювань. Адже процес навчання багато фахівців відносять до специфічного виду діяльності, що пов'язаний з високим рівнем психічних і фізичних навантажень, дефіцитом часу, необхідністю інтенсивно засвоювати великий обсяг інформації, підвищеними вимогами до розв'язання проблемних ситуацій, жорстким контролем та регламентацією режиму дня [12].

З'ясовано, що здоров'я людини на 53% залежить від способу її життя, який включає й рухову активність кожної людини [4]. Серед чинників сучасного стану здоров'я – недостатній обсяг рухової активності школярів, студентів. Існує висока кореляційна залежність між станом здоров'я школярів і рівнем розвитку їх фізичних якостей. Поліпшує функціонування всіх систем організму школяра підвищення його рухової активності. Цьому сприяє перш за все фізична культура та фізичне виховання, які мають значний вплив на здоров'я населення, насамперед тоді, коли здоров'я формується на народній основі.

Сьогодні серед населення, зокрема дітей, підлітків, молоді спостерігається недостатній рівень активності (табл. 2).

У той же час статистика свідчить, що підвищення рухової активності молоді поліпшує функціонування всіх систем організму. Це підтверджують фахівці західноєвропейських країн. Так, голландські соціологи зазначають, що уроки фізкультури забезпечують 30% щоденної фізичної активності, а використання транспорту (приміром, велосипеда) дає ще 15% щоденного фізичного навантаження [6]. Здорова нація таким своїм станом значною мірою зобов'язана фізичному вихованню та регулярним заняттям фізичною культурою. Понад 80% населення оцінюють важливість навчання фізичної культури, що сприяє здоров'ю й активному стилю життя.

Особливо значний вплив на стан здоров'я населення фізичне виховання має тоді, коли воно базується на народній основі. Видатний педагог К. Ушинський стверджував, що таке виховання має ту виховну силу, якої не існує в найкращих системах, заснованих на абстрактних ідеях чи запозичених в інших народів. При цьому має бути забезпечена взаємодія духовної та тілесної сутності; взаємозв'язок розумового, морального виховання з фізичним.

Таблиця 2

Основні показники фізкультурно-оздоровчої роботи в Україні

	Кількість осіб, що займаються всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи		З них особи у віці 6 –18 років	
	усього	у сільській місцевості	усього	у сільській місцевості
Усього	4951946	1188482	2279347	6097778
у тому числі				
у дошкільних навчальних закладах	505640	91292	16215	1357
у загальноосвітніх навчальних закладах	1515577	499362	1515577	499362
у професійно-технічних навчальних закладах	127715	12619	103384	10682
у вищих навчальних закладах	601864	10647	243723	6740
на підприємствах, в установах, організаціях у режимі робочого дня та у вільний від роботи час	1349066	354667	118322	50650
в організаціях за місцем проживання	852084	219895	282126	40987
із загальної кількості інваліди, що займаються реабілітаційно-оздоровчою роботою	42380	6239	-	

Джерело: [13, с. 485 – 490].

Як відомо, на виховання впливає природно-кліматичне середовище, соціально-економічні умови, досвід формування культури здоров'я. Трудове, розумове та фізичне виховання мають бути тісно пов'язані. Фізичне виховання закладає фундамент здоров'я громадян. Тому воно має бути направлене не лише на зміцнення здоров'я студентів, а й на сформованість рухів, необхідних умінь і навиків, сили, швидкості рухів тощо.

На практиці ж фізичне навантаження школярів і молоді останнім часом катастрофічно знижується, а разом і їх рухова активність. Так, при рекомендованій нормі 10 тис. кроків за добу окремі з них здійснюють менше однієї тисячі. У багатьох школярів фізична активність складає всього лише 30 – 60 хвилин на день.

Це викликає не лише вкрай низьку фізичну активність серед дітей і молоді, зумовлює виникнення хронічних патологій, а й формує невідповідність останніх до найпростіших фізичних навантажень. Адже існує висока кореляційна залежність між станом здоров'я школярів і рівнем розвитку в них фізичних якостей. За працездатністю, скажімо, діти шкільного віку належать здебільшого до категорії «поганий рівень фізичної працездатності» – 48,1%; задовільний рівень мають 13,7% і лише у 1,6% учнів спостерігається відмінний рівень фізичної працездатності*.

Тому в кожному навчальному закладі необхідно забезпечити органічне поєднання навчально-виховного та оздоровчого процесів. А це можуть зробити високоосвічені, грамотні педагоги, викладачі, які відчувають свою відповідальність за збереження здоров'я молоді (школярів і студентів), які самі мають бути активними носіями характеристик ЗСЖ, сприяти формуванню здоров'язбережувального освітнього простору. Іншими словами, в центрі такого освітнього простору мають стояти вчителі, викладачі, які самі мають валеологічні знання, уміють їх реалізувати на практиці. Тобто викладачі повинні володіти здоров'язбережувальними технологіями, що включають методи оцінювання, самоконтролю й відновлення розумової працездатності під час навчальних занять; методи відновлення розумової працездатності у вільний час; методи корекції функціонального стану зорового та слухового аналізаторів; методи поліпшення стану психічного здоров'я й зменшення нервового напруження; загальнозмінюючі засоби підвищення стійкості до стресів; системою заходів з організації режиму дня тощо.

Формуванню такого середовища сприяють й такі дисципліни, як екологія, безпека життєдіяльності людини тощо. Оволодіння студентами новими способами діяльності, входження в новий спосіб життя, звикання до змінних форм організації навчально-виховної роботи здійснюється у межах тривалого періоду адаптації. Нині ж, на жаль, високі рівні здоров'я та рухової активності спостерігаються лише у 21–22% школярів. Тож не дивно, що значна частина, скажімо, школярів віднесена до спеціальної медичної групи, яка передбачає звільнення від занять фізкультурою. Водночас, як стверджують фахівці, фізичне навантаження є одним із найважливіших факторів формування соматичного здоров'я. Установлено, що під дією фізичних вправ, у процесі фізичного виховання відбувається стимуляція морфо-функціональних та енергетичних можливостей тканин, які своєю діяльністю забезпечують м'язові скорочення.

Зрозуміло, що збільшення рухової активності дітей і молоді автоматично не гарантує поліпшення їх здоров'я. Адже існують й інші, не менш вагомі фактори, що впливають на стан здоров'я молоді. Це підтверджують і такі дані: уже серед новонароджених, за даними Інституту педіатрії, акушерства та гінекології Академії медичних наук України, лише 7–10% є здоровими.

Як зазначалось вище, на стан здоров'я, перш за все молоді, впливає середовище, в якому вона проживає. Підлітки й молодь переймають у дорослих шкідливі звички, зокрема вживання алкогольних напоїв, тютюнових виробів тощо. У шкільному та студентському середовищі куріння й алкоголізм набувають дедалі більшого поширення. Дослідження показали, що навіть серед підлітків 18–20% вживають тютюнові вироби, а більше половини – вживають алкогольні напої. У молодіжному середовищі поширеними є згубні звички. У нинішніх умовах досить розповсюдженими є хронічні стреси, котрі також негативно впливають на здоров'я. Не дивно, що серед цієї категорії населення спостерігається різке зростання захворюваності практично за всіма нозологічними формами.

Подоланню чинників, які негативно впливають на стан здоров'я студентів, сприяє внесення коректив у вже сформовані стереотипи поведінки, виховання професійно вмотивованого ставлення до природи, бажання раціоналізувати сформований спосіб життєдіяльності, потреби у стимулюванні оздоровчої діяльності тощо. Активне використання оздоровчих технологій у навчальному процесі має навчити студентів керувати своїми діями.

Заняття фізичною культурою носить інтегрований характер, об'єднуючий цілі розвитку особистості. Сучасна освітня парадигма та інформатизація вищої освіти, зміна цілей фізичного виховання студентів зумовлює зміну змісту компонентів дидактичної системи. Стратегія відбору

* Рівень фізичної працездатності визначається шляхом застосування проби Руф'є, в якій використовується значення частоти серцевих скорочень у різні часові періоди відновлення після фізичних навантажень.

змісту освіти з фізичної культури базується на вивченні фундаментальних законів природи й законів розвитку самої людини. При цьому взаємодія тих, хто навчається, і тих, хто навчає, розглядається у двох аспектах:

- при освоєнні теоретичного розділу навчальної програми фізичної культури та спорту;
- при освоєнні практичного й контрольного розділів.

Особливо ефективно забезпеченню зміцнення здоров'я перш за все молоді сприяє функціонування оздоровчо-фізкультурних центрів, що об'єднують модулі (кабінети, зали, класи), в яких проводяться різні види занять, оздоровчих процедур, обстежень, забезпечуючи комплексний і різноплановий вплив на учнів, студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Разом із тим кожний із тих, хто їх відвідує, має мати індивідуальну освітню технологію фізичної культури, яка забезпечує:

- формування індивідуальної навчальної програми з дисципліни «Фізична культура» на основі визначення вихідних показників здоров'я студентів, їх фізичного й психофізіологічного стану з урахуванням бажань, потреб і мотивацій;

- вибір організаційних форм проведення теоретичних, практичних і контрольних занять по дисципліні «Фізична культура»;

- формування індивідуального розкладу занять [8].

У кожного студента першого курсу в середньому виявляється більше одного захворювання. У структурі захворювань перше місце займають хвороби органів дихання, що нерідко зумовлено низьким рівнем захисних функцій організму до зовнішніх умов.

В умовах, коли в навчальний процес активно впроваджуються інтенсивні технології, що нерідко негативно впливають на здоров'я школярів і студентів, коли спостерігається стрімке зростання соматичних і психічних захворювань, коли відбувається загострення проблем морального порядку серед тих, хто навчається, на фоні зниження якості освіти, особлива увага має бути приділена вихованню культури здоров'я, формуванню мотивів і потреб у здоровому способі життя. Зрозуміло, що умовою цього (формування культури здоров'я*, збереження здоров'я) є високий рівень загальної культури, сформованість освітнього середовища. Умови навчання в освітньому закладі нерідко стають небезпечними для здоров'я школярів, студентів. Формування культури здоров'я в період навчання має свої особливості та визначається психофізичними характеристиками школярів і студентів, психофізичними характеристиками, особливостями етнокультурних традицій соціуму, в якому вони живуть.

Успішність впливу освітнього середовища на стан здоров'я, зокрема школярів, студентів як і населення в цілому забезпечується шляхом дотримання таких принципів:

- цілеспрямованості;
- системності;
- організації здоров'язбережувального середовища;
- створення обстановки психоемоційного комфорту;
- урахування вікових особливостей;
- використання в освітньому процесі відповідних етнокультурних даних;
- комплексності, що передбачає необхідність використання цілого комплексу різних прийомів організації здоров'язбережувального середовища.

Система ж здоров'язбереження в навчальному процесі має включати такі компоненти:

- змістовність;
- ціннісно-орієнтованість, яка направлена на усвідомлення кожним суб'єктом освітнього процесу здоров'я як важливої базової цінності.

Це підтверджує досвід багатьох вищих навчальних закладів високорозвинених країн, діяльність котрих направлена не лише на прискорення науково-технічного прогресу країни, а й у першу чергу – на зміцнення здоров'я і тих, хто навчається, і тих, хто навчає.

Висновки. Як зазначалося вище, здоров'я належить до універсальних цінностей. В Україні спостерігається погіршення стану здоров'я населення в цілому, у тому числі школярів і студентів. Нинішній стан здоров'я населення кваліфікується як незадовільний. Середня тривалість життя на 5–16 років менша, ніж у Європі, смертність за останнє десятиріччя зросла на 5%, тоді як у країнах Західної Європи спостерігається протилежна тенденція. І ця тенденція погіршується. Якщо в кінці 90х років ХХ ст. відхилення в стані здоров'я діагностувалось у 80–90% тих, хто навчається у вищих навчальних закладах, то нині у кожного студента відмічають по 2–3 патології.

Це вимагає пошуку нових підходів до розв'язання завдань у сфері формування ЗСЖ та здоров'язбережувальних технологій. Останнє включає сукупність навчально-виховних модулів, розкриваючи фактори ризику порушень здоров'я – гігієнічну грамотність, раціональне харчування,

* *Культура здоров'я – це діяльність щодо засвоєння знань, орієнтованих на здоров'яформування, здоров'язбереження учнів і студентів, формування в них ЗСЖ.*

адекватну фізичну активність, раціональний режим праці та відпочинку, профілактику шкідливих звичок (куріння, алкоголізм, наркоманію). У кожному навчальному закладі має бути забезпечено: формування у школярів і студентів мотивації, знань, навиків, направлених на реалізацію ЗСЖ, на поліпшення людського розвитку. Останній формують освіта та охорона здоров'я від задоволення трьох потреб:

- у довгому і здоровому житті;
- в отриманні якісної освіти;
- у доступі до ресурсів, які забезпечують гідний рівень життя [11].

Таким чином, освітнє середовище має сприяти тому, щоб усі учні, студенти, викладачі усвідомили, що здоров'я є суспільною та універсальною цінністю, необхідною для якісного життя людини, її професійного довголіття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амосов Н.М. Размышления о здоровье / Н.М. Амосов. – 2-е изд. – М. : Молодая гвардия, 1979. – 191 с.
2. Апанасенко Г.Л. Избранные статьи о здоровье / Г.Л. Апанасенко. – К., [б.в.] 2005. – 48 с.
3. Басанець Л.М. Фізичний розвиток юнаків допризовного віку / Л. М. Басанець, О. І. Іванова // Довкілля та здоров'я. – 2008. – №4. – С. 50–53.
4. Булатова М. Здоров'я і фізична підготовленість населення України / М. Булатова, О. Литвин // Теорія і методологія фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 1. – С. 3–8
5. Булич Э.Г. Здоровье человека: Биологическая основа жизнедеятельности и двигательная активность в её стимуляции / Э.Г. Булич, И.В. Муравов. – К.: Олимпийская литература, 2003. – 424 с.
6. Вдовиченко Л.Н. Второе дыхание социологии спорта / Л.Н. Вдовиченко // СОЦИС. – 2015. – №10. – С. 151–153.
7. Видюк А. Формирование культуры здоровья в общеобразовательных школах / А. Видюк, Л. Белогубова, С. Савельева, Е. Дейнова // IV Международный конгресс деятелей спорта и спорта для всех: проблемы здоровья, рекреации, спортивной медицины и реабилитации, 16–19 мая 2000 г. – К.: Олимпийская литература, 2000. – С. 34.
8. Димова А. Л. Концепция построения индивидуальной траектории обучения студентов физической культуре в вузах с дистанционным обучением / А. Л. Димова // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 11. – С. 98–100.
9. Земцова В. Валеологічні аспекти теорії фізичного виховання / В. Земцова // Теорія і методологія фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 3. – С. 59–63.
10. Маркова О.В. Виховання здорового способу життя учнів старшого підліткового віку з ослабленим здоров'ям: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / О.В. Маркова; [Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини]. – Умань, 2011. – 292 с.
11. Радиш Я.Ф. Теоретико-методологічні засади дослідження здоров'я громадян як важливого фактора національної безпеки / Я.Ф. Радиш // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. – 2015. – № 1-2(5-6). – С. 27–38.
12. Соколова И.М. Методы исследования адаптации студентов / И.М. Соколова. – Харьков: ХГМУ, 2001. – 276 с.
13. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 586 с.

REFERENCES:

1. Amosov, N.M. (1979), *Razmyshleniya o zdorove* [Reflections on Health], 2nd ed, Molodaya gvardiya, Moscow, Russian Federation
2. Apanasenko, G.L. (2005), *Izbrannyye stati o zdorove* [Selected articles about health], Kyiv, Ukraine.
3. Basanets, L.M. and Ivanova, O.I. (2008), «Physical development of young men of military age», *Dovkillya i zdorovya*, vol. 4, pp. 50 – 53.
4. Bulatova, M. and Lytvin, O. (2004), «Health and physical fitness of the population of Ukraine», *Teoriya i metodolohiya fizychnoho vyhovannya i sportu*, vol. 1, pp. 3–8.
5. Bulich, E.G. and Muravov, I.V. (2003), *Zdorove cheloveka: Biologicheskaya osnova zhyznedeyatelnosti i dvigatelnaya aktivnost v yeye stimulyatsii* [Human Health: Biological basis of life and physical activity in her stimulation], *Olympiyskaya literature*, Kyiv, Ukraine.
6. Vdovichenko, L.N. (2015), «Second Wind sociology of sports», *Sociological studies*, vol. 10, pp. 151 – 153.
7. Vidyuk, A. Belogubova, L. Savelyeva, S. and Deynova, E. (2000) «Building a culture of health in secondary schools», *IV Mezhdunarodnyy congress deyateley sporta i sporta dlya vseh: problemy zdorovya, rekreatsii, sportivnoy medetsyny i reabilitatsii*. 16-19 maya 2000 [International congress of sport and sport

for all: the problems of health, recreation, sports medicine and rehabilitation. 16–19 May 2000], Olympiyskaya literature, Kyiv, Ukraine, p. 34.

8. Dinova, A.L. (2008), «The concept of building an individual trajectory of training students physical education in universities with distance learning», *Vysheye obrazovaniye segodnya*, vol. 11, pp. 98–100.

9. Zemtsova, V. (2007), «Valeological aspects of the theory of physical education», *Teoriya i metodolohiya fizychnoho vyhovannya i sportu*, vol. 3, pp. 59–63.

10. Markova, O.V. (2001), «Educating students healthy lifestyle older adolescents with impaired health», Abstract of Ph.D. dissertation, Theory and Methods education, Pavlo Tychyna State Pedagogical University of Uman, Uman, Ukraine.

11. Radysh, Ya.F. (2015), «Theoretical and methodological principles of public health research as an important factor of national security», *Naukovo-informatsiynny visnyk Akademiyi natsionalnoyi bezpeky* [Scientific Information Bulletin of the Academy of National Security], vol. 1-2(5-6), pp. 27–38.

12. Sokolova, I.M. (2001), *Metody issledovaniya adaptatsii studentov* [Research methods of adaptation of students], KhGMU, Kharkiv, Ukraine.

13. State Statistics Service of Ukraine (2015), «Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2014 rik» [Statistical Yearbook of Ukraine for 2014], Kyiv, Ukraine.

УДК 378.147:613.955

Гарашук Олена Василівна, доктор економічних наук, професор, завідувач сектору взаємодії з громадськістю та ЗМІ і міжнародного співробітництва відділу організаційно-інформаційного забезпечення та роботи з персоналом Державної інспекції навчальних закладів України. **Куценко Віра Іванівна**, доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». **Траєкторія формування здоров'язбережувального освітнього простору**. Розкрито значення стану здоров'я населення для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни. У цьому зв'язку відмічено вплив ряду чинників. У процесі дослідження основну увагу було приділено освітньому простору, який має суттєвий вплив як на формування здоров'я, зокрема школярів і студентів, так і на його збереження. Подано характеристику освітнього простору та шляхів його поліпшення в контексті визначення траєкторії подальшого зміцнення здоров'я нації.

Ключові слова: здоров'я, здоров'яформуючі та здоров'язбережувальні елементи освітнього простору, система, навчальний заклад.

UDC 378.147:613.955

Garashchuk Olena, Doctor of Sciences, Prof., Section Head of Public Relations and the Media and International Cooperation Department of Organizational and Information Support and Work with the Staff Accountable to State Inspection of Educational Institutions of Ukraine. **Kutcenko Vira**, Doctor of Sciences, Prof., Chief Researcher At State Institution «Institute for Environmental Economics And Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine». **Formation trajectory of health keeping educational space**. The article deals with the significance of population health for ensuring of sustainable socio-economic development of the country. In this regard, it is noted the impact of a number of factors. The study focused on the educational space, which has a significant influence on the formation of health, in particular schoolchildren and students, and its keeping. The authors distinguished the characteristics of educational space and ways for its improving in the context of determining a course to further strengthen the nation's health.

Keywords: health, health-forming and health-saving elements of educational space, system, school.

УДК 378.147:613.955

Гарашук Елена Васильевна, доктор экономических наук, профессор, заведующий сектором взаимодействия с общественностью и СМИ и международного сотрудничества отдела организационно-информационного обеспечения и работы с персоналом Государственной инспекции учебных заведений Украины, **Куценко Вера Ивановна**, доктор экономических наук, профессор, Заслуженный деятель науки и техники Украины, главный научный сотрудник, ГУ «Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины». **Траєкторія формування здоров'єсохраняющего образовательного пространства**. Раскрыто значение состояния здоровья населения для обеспечения устойчивого социально-экономического развития страны. Отмечено влияние ряда факторов. В процессе исследования основное внимание уделено образовательному пространству, который имеет существенное влияние как на формирование здоровья, в частности школьников и студентов, так и на его сохранение. Подано характеристику образовательного пространства и методов его улучшения в контексте определения траєктории дальнейшего укрепления здоровья нации.

Ключевые слова: здоровье, здоров'єсохраняющие и здоров'єформирующие элементы образовательного пространства, система, учебное заведение.